

Stien sett gjennom ti øyne

En kvalitativ undersøkelse rundt den ideelle fotturen i naturen

Bjørn-Eirik Jevne

Våren 2012

Bacheloroppgave i friluftsliv
Seksjon for Idrett og friluftsliv
Avdeling for kulturfag
Høgskulen i Volda

Livet

Mannen tramper sin sti
tungt.

Snubler i sleipe røtter,
trår ut i gjørmehull
og drar svart med seg
utover nysnøen.

Ser ikke.
Hører ikke.

Inne i krattskogen
reiser et dyr seg varsomt.
Står der
spinkelt levende i frostlyset.
Ser med bunnløse fløyelsøyne
mot den stomlende lyden av
en blind.

Mannen tramper forbi.
Bærer sin døde tyngde
inn i det øde snølyset.
Uten å vite
hvor nær han var –

Hans Børli, *Samlede Dikt*, 1995

Innhold

Innhold	3
1. Å finne den rette stien	4
1.1 Innledning	4
1.2 Vektlegginger og problemstilling	5
1.3 Definisjoner og avgrensninger	6
2. Metode.....	7
2.1 Metodiske valg og forskningskvalitet.....	7
2.2 Intervjusituasjon	8
2.3 Hermeneutikk	9
3. Teori.....	10
3.1 Stien	10
3.1.1 Historie	10
3.1.2 Tilrettelegging	11
3.2 Naturopplevelsen	13
4. Analyse og tolkning.....	16
4.1 Introduksjon og opplevelser	16
4.2 Opplevelsen av stien. Hvordan blir den oppfattet og hva gjør den med naturen?	18
4.3 Er det forskjell mellom å oppleve naturen på og utenom stiene?	20
4.4 Stiens utforming	23
4.5 Den ideelle fotturen	26
5. Stien videre	29
6. Avslutning	31
Litteraturliste	34
Internettsider	36
Fjernsynsprogrammer	36
VEDLEGG 1	37
Informanter	37
VEDLEGG 2	38
Intervjuguide	38

1. Å finne den rette stien

1.1 Innledning

Jeg begynte på den merka stien. Videregående med allmennfag, militæret, økonomiutdanning. Merkingen førte videre nedover den vante dalen, og neste stopp var regnskapskonsulent. Mange har gått på den stien. Men går det an å gå utenfor stien? Hvordan oppleves det? Og hvorfor gå utenom disse merkene?

(Basert på eget liv)

Jeg ønsker å skrive om stien fordi mange har et forhold til den, og det er en pågående debatt om bruk og utforming av stier. Samtidig ønsker jeg å skrive om natur, som er en forutsetning for friluftslivet som praktiseres i Norge. Friluftsliv er en vesentlig del av den norske identiteten og mange velger å benytte seg av stier i sitt friluftsliv.

Det finnes noe som heter friluftsliv. Det går an å studere det og. Jeg bestemte meg, jeg vil se hvordan det er utenfor den merka stien. Bryte ut av vanene og mønstrene, loopen¹. Ut i det umerka friluftslivet. Oppsigelse ble skrevet. Oppsigelse ble levert. Frihetsfølelsen, oppdagergleden og eventyrlysten den dagen jeg endelig tok mitt første virkelige skritt utenfor stien var eventyrlig. Ned trappa og ut døra for siste gang. Hvor var 40 kilossekken? Jeg kjente at den hadde hengt på ei stund, for det føltes som å fly.

(Basert på eget liv)

Mange formidler hva turen i naturen betyr for dem i dikt, sanger, spørreundersøkelser og hverdagslig prat. Samtidig er det gjort forskning på hva naturopplevelsen gjør med oss. Når vi er på tur i naturen og får disse opplevelsene har vi ofte muligheten til å benytte oss av en sti. En sti kan være et sauetråkk, en tradisjonsrik og menneskeskapt ferdselsåre, en ny T-merket sti, en turvei, eller noe som kan minne om en motorvei for mennesker i naturen.

Alt er herlig den første tida. Men kommer den sure svie etter den søte kløe? Er gresset på den andre siden grønnere? Det er jo til tider virkelig slitsomt med krattskog, uforutsette dalsøkk og myrer utafor stien. Er opplevelsene utenfor den merka stien med fast og trygg inntekt fra økonomiarbeid verdt det? Er de sterke nok til å veie opp for slitet? Burde jeg heller se bort i fra at jeg kanskje kan få noen store opplevelser, og heller leve et gjennomsnittlig liv på stien, med jobb fra åtte til fire og en trivelig lønnslipp? Hvordan går den ideelle turen? Og hvilke forskjeller kan en finne mellom å ferdes på stien og utenom?

(Basert på eget liv)

Det kan være mange grunner til å bevege seg på stier. Det går ofte fortere, en bruker mindre energi på orientering og kaving i skog og kratt, samtidig som mange føler seg tryggere. Terskelen kan oppleves som lavere for å gå en tur i naturen. Men mister man samtidig noe? Er man ikke i naturen

---

¹ *Loop* (Sjur Paulsen 2005), en inspirerende og filosofisk norsk film om folk som har tatt utradisjonelle valg for hvordan de vil leve.

for å oppleve det urørte og få et avbrekk fra samfunnet?

Naturen er en begrenset ressurs som i dag forvaltes av flere ulike aktører, og ett av tiltakene for å «ta vare på» naturen er å merke og opparbeide stier for å kanalisere ferdselen. Samtidig tilrettelegges stier med andre motiver som økt besøk, helsegevinst, eller å ta vare på gamle ferdselsårer.

I følge Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001) går rundt 90 % av befolkningen turer i nærområdet, mens 50-60 % går turer i skog og fjell². I følge samme melding ønsker regjeringen å legge til rette for turgåing i nærmiljøet og ellers i naturen (ibid). Jeg undrer imidlertid hvorfor vi skal legge så godt til rette for turgåing. Er det nødvendig for folk i dag, eller er det bare noe vi tror? Med dette i bakhodet ønsker jeg å se nærmere på om den beste opplevelsen fås ved å gå der det er tilrettelagt.

1.2 Vektlegginger og problemstilling

Jeg ønsker å skrive ut i fra det akademiske fagfeltet friluftsliv, og forsøke å unngå å støtte meg på tilsluttende fagfelt som for eksempel forvaltning, psykologi, sosiologi og geografi. Oppgaven har imidlertid noen filosofiske innslag.

Temaet jeg ønsker å fordype meg i er hvordan naturen oppleves best. Er det med eller uten sti, og hvilke forskjeller kan jeg eventuelt finne her?

For å finne ut av dette har jeg formulert følgende problemstilling:

Hvordan er den ideelle fotturen i natur? Går den på eller utenom stien? Sett gjennom fem personer med sitt virke i fjellet.

For å utdype hva jeg vil undersøke har jeg følgende arbeidsspørsmål:

- Hvilke opplevelser søkes i naturen?

---

² I 2009 gikk 92 % av befolkningen over 14 år tur i skog og mark eller deltok på andre friluftaktiviteter ihht. Friluftslivets fellesorganisasjon [heretter FRIFO] (FRIFO 2009)

- Hvordan oppfattes en sti i naturen?
- Hva gjør en merket sti med naturopplevelsen?
- Hvilke forskjeller kan en finne i opplevelsene på og utenom stien?
- Er stier viktige om man skal begynne å bruke naturen?
- Hvordan ønsker man at stiene skal utformes?

1.3 Definisjoner og avgrensninger

Jeg avgrenser oppgaven til sommerhalvåret³, og geografisk sett til skog og fjell. Videre ønsker jeg hovedsakelig å se på fotturer på umerkede og merkede stier, opp mot å gå utenfor disse i ellers tilsynelatende urørt natur.

En sti er en ferdselsåre i naturen med ulik grad av tilrettelegging. Jeg avgrenser begrepet sti til ikke å være mer tilrettelagt enn det jeg vil karakterisere som en tradisjonell sti i fjellet, hvor du gjerne går ut av tråkket når du møter noen. Det blir naturlig å komme inn på Den Norske Turistforening [heretter DNT] sitt bidrag, ettersom stier med deres røde T-merker er velkjent for de som går i naturen.

En naturopplevelse er vanskelig å definere, samtidig er det den som er det viktigste motivet for mennesket til å drive med friluftsliv (FRIFO 2009). Jeg vil ikke gå dypt inn på hva denne naturopplevelsen gjør med oss fysisk og psykisk, men vil presentere noen av opplevelsene vi kan få i naturen. Helseperspektivet forøvrig holder jeg utenfor denne oppgaven.

Ordene uberørt og urørt blir i denne oppgaven brukt om hverandre, og jeg velger å definere dem som tilnærmet like. Informantene har brukt de forskjellige ordene, og hva de legger i dem varierer. I mange tilfeller betyr de at det ikke er spor å se etter menneskelig aktivitet.

Med kanalisering menes å få ferdselen til å gå langs bestemte ferdselsårer, gjerne stier, i naturen. En grunn for dette kan være å skåne naturen rundt fordi det er sårbar natur eller dyreliv som trenger ro.

---

³ Vi har mange merkede og oppkjørte løyper vinterstid og effekten av denne tilretteleggingen vil trolig ha en tilnærmet lik effekt som på sommeren. Jeg velger likevel å avgrense her for å være sikker på at jeg måler det jeg måler, og dermed øke validiteten, se del 2.

2. Metode

2.1 Metodiske valg og forskningskvalitet

Jeg ønsker å gå i dybden på temaet mitt for å forstå mer og forsøke å få et helhetlig bilde. Problemstillingen min åpner for bruk av kvantitativ metode, men for å få den forståelsen jeg ønsker mener jeg det er riktig å bruke en kvalitativ metode. For å få best kontakt og størst mulig fleksibilitet har jeg valgt semistrukturerte intervju ansikt til ansikt (Fontana & Frey 1994), noe jeg opplevde ga en god atmosfære for å utdype. Muligheten for fleksibilitet er ett av kjennetegnene ved kvalitative intervju, hvor jeg forsøkte å forstå informantene og deres meninger, fra deres perspektiv (Kvale 1997).

Høy validitet og reliabilitet er et ønske ved enhver forskning. Validitet viser til relevans eller gyldighet, altså at informasjonen er relevant i forhold til problemstillingen. Her er intervjuer ansikt til ansikt gode, ettersom det er en samtale og en har mulighet til å gjøre korreksjoner underveis. Reliabilitet handler om nøyaktighet eller pålitelighet. Om andre forskere gjennomfører samme undersøkelse og får samme resultat har man høy reliabilitet. Dette er ikke like lett å sikre med kvalitative metoder, mye på grunn av forskerens mulighet til å påvirke og tolke svar, men også dagsform og selve intervjusituasjonen (Larsen 2010, Thagaard 2009).

Ett av mine tiltak for å sikre tilfredsstillende reliabilitet var å starte hele intervjuet med mitt hovedspørsmål, hvordan deres ideelle tur i naturen er. Dette for at informanten skulle være så lite påvirket av andre spørsmål og mine meninger som mulig, en effekt som kalles konteksteffekt (ibid). Forskerens bakgrunn og persepsjon påvirker også tolkningen av svarene både under intervjuet og i etterarbeidet (ibid). Derfor var det viktig at jeg reflekterte over hvordan min egen forforståelse styrte empiriske funn og analytiske konklusjoner (Thagaard 2009, Aase & Fossåskaret 2007). I mange tilfeller er det imidlertid på grunn av forskerens bakgrunn og kunnskap at intervjuet finner sted, slik at det kanskje ikke ville vært et spørsmål om å finne ut av saken uten nettopp denne bakgrunnen (Aase & Fossåskaret 2007). Bakgrunnen kan også være en fordel for å forstå fenomenet som studeres, samtidig som det kan være en begrensning ved at forskeren er «*mindre åpen for nyanser*» (Thagaard 2009:203).

I det skriftlige støttet jeg meg på offentlige dokumenter som Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001)

og brukte annen litteratur for å belyse og underbygge informantenes svar. Jeg forhørte meg i tillegg med andre i mer uformelle situasjoner og fulgte med på reaksjoner på mine egne turer for å få en større forståelse og bedre grunnlag for å forstå informantene.

For å ivareta de etiske hensynene ved oppgaven har jeg blant annet valgt å anonymisere informantene. Dette er god skikk ved forskning, og fører til at prinsippet om konfidensialitet etterfølges. Informasjonen som samles inn skal ikke brukes på en slik måte at det skader informanten, og privatlivet skal beskyttes (Thagaard 2009, NESH 2006). Fiktive stedsnavn og mindre endringer i sitat er gjort for å bidra til å anonymisere, men endringene er etter mitt skjønn ikke større enn at meningsinnholdet bevares, hvilket er essensielt (Thagaard 2009).

Jeg valgte å bruke informanter⁴ som lever av å ferdes i naturen, et skjønnsmessig utvalg og en ikke-sannsynlighetsutvelgelse (Larsen 2010, Ringdal 2007). Da informantene er svært opptatt av naturen vil de ikke i alle tilfeller ha sammenfallende tanker med resten av befolkningen, men erfaringene deres kan gjøre dem mer gjennomtenkte angående temaet. Mine funn kan ikke generaliseres⁵, men de har overførbarhet da noen vil si seg enig med dem (ibid, Thagaard 2009). Kanskje kommer flere til samme konklusjon med mer erfaring fra naturen. Jeg vil presisere at jeg intervjuet alle som privatpersoner.

2.2 Intervjusituasjon

For å få mest mulig informasjon ut av informantene lagde jeg en intervjuguide⁶ med ulike temaer og spørsmål. Intervjuguiden ville sikre en viss struktur samtidig som det var store rom for tilpasning og tilleggsspørsmål, som er noen av kjennetegnene ved semistrukturerte intervjuer (Thagaard 2009, Kvale 1997). Jeg tilpasset ikke intervjuguiden nevneverdig til de forskjellige informantene, men ettersom min forståelse for temaet økte underveis og hver informant er unik, ble intervjuene naturlig nok forskjellige.

Under intervjuene forsøkte jeg å være vennlig, objektiv og ikke styrende, samtidig som jeg benyttet meg av kunnskapen jeg har for å forstå informanten. Ett av virkemidlene jeg brukte aktivt for å

---

⁴ En presentasjon av informantene er gitt i vedlegg 1.

⁵ Generalisering kan være et mål ved forskning og krever et representativt utvalg (Larsen 2010, Ringdal 2007).

Overførbarhet kan imidlertid finne sted også med et lite utvalg, som her (Thagaard 2009, Ringdal 2007).

⁶ Se vedlegg 2.

skape en god atmosfære var prober⁷, hvilket «*signaliserer interesse for det som blir sagt*» (Thagaard 2009:91), og et ønske om mer informasjon (ibid). Intervjuene ble tatt opp med lydopptaker, og transkribert etterpå. Noen av fordelene med dette er at jeg kunne gå tilbake og se hva som faktisk ble sagt, og ikke forsøke å tolke korte notater, samtidig som jeg kunne fokusere på å gjøre et best mulig intervju (ibid). Jeg følte at intervjuene var preget av ro og tid til refleksjon.

Informantene kom inn på temaer jeg hadde i intervjuguiden før jeg hadde spurt om dem, men likevel stilte jeg ofte flere spørsmål om temaene. I situasjonen følte jeg tidvis at jeg dvelte mye ved temaet, og informanten følte at det ble gjentakelser. Da jeg i ettertid skrev ut intervjuene så jeg at det var lurt å stille spørsmålene fordi de kunne ha en litt annen vinkling og jeg fikk mer utfyllende svar. Dette kunne jeg ha gjort mer av, og i starten av intervjuene informert om at det kunne bli dveling.

2.3 Hermeneutikk

Ordet hermeneutikk kommer fra gresk og betyr «*å tolke, fortolke*» (Kjelstadli 1999:123). Som metode har den vært etablert for historisk forskning lenge, men brukes også ved annen forskning på menneske og samfunn (ibid, Fuglseth 2007). Hermeneutikken er opptatt av å se på det dypere meningsinnhold, ikke nødvendigvis det vi først oppfatter (Thagaard 2009). «*En hermeneutisk tilnærming legger vekt på at det ikke finnes en egentlig sannhet, men at fenomener kan tolkes på flere nivåer*» (Thagaard 2009:39).

Ved et kvalitativt intervju får en ikke vite hva som faktisk er forskjellen mellom å gå på en sti og å gå utenom. En får vite hva informanten sier den oppfatter, når den tenker tilbake på opplevelser den har hatt. Dette betyr at informanten først tolker sine egne erfaringer, før jeg tolker ordene og metaforene som er ment å representere virkeligheten (Aase & Fossåskaret 2007). Dette kan beskrives som dobbelt hermeneutikk eller «*fortolkninger av annen grad*» (Thagaard 2009:41), på grunn av de to fortolkningsleddene (ibid, Gilje & Grimen 1993).

Forholdet mellom meg og det jeg skal tolke og analysere er en vesentlig del av hermeneutisk teori (Thagaard 2009, Fuglseth 2007). Altså hvordan jeg farger og påvirker fremstillingen av det jeg forsker på, noe jeg også har omtalt tidligere i metoddelen.

---

⁷ Prober er korte, oppmuntrende tilbakemeldinger. For eksempel nikk, "ja..", "mhm.." (Thagaard 2009)

Et annet vesentlig element i hermeneutikken er den hermeneutiske spiralen. Det er en prosess hvor opplysninger man først så på som irrelevante kan komme i et nytt lys etter hvert som arbeidet med et tema skrider frem, og bli meningsfulle og kanskje viktige opplysninger. Man kan gå tilbake og bearbeide stoffet på ny, og finne nye elementer. Spiralen fører deg dypere og dypere ned i stoffet, og øker forståelsen. «*Det uttrykkes gjerne som at delen ses i lys av helheten, og at forståelsen av helheten økes gjennom innsikten i delene*» (Kjelstadli 1999:124, Gilje & Grimen 1993, Thagaard 2009).

3. Teori

Som grunnlag for å analysere og tolke mine funn presenterer jeg noen bærebjelker for teori om stiens historie, tilrettelegging i naturen og naturopplevelsen. Historie presenteres kort, mens jeg under tilretteleggingen kommer inn på myndighetenes standpunkt og grunner for tilretteleggingen, i tillegg til hvordan det i praksis gjennomføres. I kapittelet om naturopplevelsen presenterer jeg forskjellige aspekter, opplevelser, og hvilken innvirkning tilretteleggingen har. Jeg mener denne ruta gjør denne oppgaven mest oversiktlig, og tar oss steg for steg nærmere kjernen, den «ideelle turen». Ytterligere teori blir presentert i del 4, og vil utfylle bærebjelkene jeg her presenterer.

3.1 Stien

3.1.1 Historie

I generasjoner har mennesker gått i fjellet, fulgt stiene, vardene, dyretråkkene og ikke minst DNTs røde T-er. I norske fjell finnes i dag mer enn 20 000 km T-merket tursti. Opp gjennom 1800 og 1900-tallet var det ulike syn på merking, opparbeiding av stier, varding og bygging av hytter i fjellet. DNTs tilrettelegging i fjellet har vært gjenstand for til dels intens meningsutveksling.

(Bischoff 2007:153)

Høgskolelektor i friluftsliv, Annette Bischoff oppsummerer her kort stiens historie, og det er ingen tvil om at stier har vært vesentlige i Norge. Man gikk i starten på jakt, seinere til og fra dyrka mark, setre og markeds plasser blant annet. Disse ferdselsårene kan vi fortsatt se spor etter i naturen i dag. Bischoff kommer også inn på DNT sitt bidrag, og noen av deres stier følger disse tradisjonsrike rutene. Andre ferdselsårer har grodd igjen fordi vi har fått andre behov i dag, og bruker naturen på en annen måte. Tidligere var det av livsnødvendighetsårsaker⁸ vi brukte naturen, det var ikke snakk

---

⁸ Mag.art. i filosofi og økofilosof Sigmund Kvaløy Setreng bruker begrepet «livsnødvendighetssamfunnet» om samfunnet i tidligere tider, i motsetning til industrivekstsamfunnet som i dag regjerer (se for eksempel illustrasjoner i *Arven og gleden*, 2007:87, 131, 164).

om friluftsliv, som i de fleste sammenhenger kun er til egen forlystelse.

Det kan nok tenkes at enkelte har hatt gode opplevelser forbundet med natur og sti opp gjennom historien, men synet på naturen var helt annerledes, da de ikke hadde det samme romantiske forholdet til den som mange i dag har. På 1900-tallet var frykten⁹ for naturen på mange måter borte, og blant annet på grunn av industrialiseringen begynte flere å få fritid. Noen ville se hva de kunne finne og oppleve i naturen. Friluftsliv begynte å komme i fokus, og stier ble mer aktuelle å bruke på den måten vi gjør i dag¹⁰. DNT ble stiftet i 1868, og hovedmålet var å legge til rette for at folk kunne ferdes i naturen, noe vi i sitatet over og i naturen ser de har gjort på flere måter (Mytting & Bischoff 2008).

Et naturlig spørsmål blir da: Ettersom de fleste av oss ikke lenger er avhengige av å ta oss til setra av livsnødvendighetsårsaker, hvorfor tilrettelegger vi alikevel naturen vår?

3.1.2 Tilrettelegging

Ulike former for tilrettelegging for friluftsliv har stått og bør framleis stå sentralt i offentlig friluftslivspolitik. Både fysisk tilrettelegging i form av opparbeiding og merking av stigar, preparering av skiløyper, opparbeiding av bålplassar, gapahukar, bade- og fiskeplassar, bygging av turisthytter osv., og utarbeiding av kart og informasjonsbrosjyrar m.m., er viktige tiltak for å motivere befolkninga til å utøve friluftsliv. Slike tiltak gjer at terskelen for å komme seg ut i naturen blir lågare.

(MD 2001:kapittel 8.6)

Vi ser her at myndighetene mener tilrettelegging er vesentlig. Dette finner vi igjen også i nyere offentlige dokumenter (Kultur- og kirkedepartementet 2008, Direktoratet for Naturforvaltning [heretter DN] 2006). Hovedargumentet er at det gjør det lettere for folk å bruke naturen.

Tilrettelegging i form av fysiske tiltak er særleg aktuelt i nærområda til der folk bur og i tilknytning til reiselivs- og hytteområde i skog-, fjell- og kystområde. I dei områda der mykje folk ferdast vil tilrettelegging gi eit lett tilgjengeleg tilbod til mange. Samstundes vil det ha ein positiv effekt i forhold til å ta vare på både naturen og grunneigarinteresser fordi tilrettelegging oftast bidreg til å kanalisere ferdsla.

(MD 2001:kapittel 8.6)

Tilgjengelighet og kanalisering nevnes her som årsaker for etableringen av blant annet stier. I følge *Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv* [Heretter NTF] (DN 2006) viser erfaringer at så og si all

⁹ For mer om natursyn, se for eksempel *Økofilosofi – økologi, evolusjonsteori og transformativ læring* 2005.

¹⁰ Her er det mange en kan trekke frem. W. C. Slingsby og andre engelske turister var fremtredende i starten, og de hadde ofte god hjelp av lokale førere. Noen bruker betegnelsen byens friluftsliv om denne måten å bruke naturen på.

ferdsel vil kanaliseres til gode stier eller turveier om slike etableres. Dette blir kalt kanaliseringseffekten, og kan «ta vare på» naturen, i form av at eventuell slitasje blir mindre eller konsentrert rundt stien. For å bevare variasjonen og sørge for at ferdselsåren bevarer stedets særegenhet bør det ikke fjernes mer vegetasjon enn nødvendig, og unnlate å «rydde», forteller veilederen *NTFF* (DN 2006) videre. Om en underveis i forarbeidet og undersøkelsene finner ut at inngrepet blir for stort, altså at det ødelegger for mye av opplevelsesverdien, kan løsningen være å unnlate å gjennomføre prosjektet (ibid).

Merkehåndboka (Aamelfot Hjelle 2009) er en rettleder for hvordan turruter skal utformes, og vi finner en rekke anbefalinger for den praktiske gjennomføringen av tilretteleggingsarbeidet. En forutsetning for boka er at ruta skal ha en «*standard som sti, dvs. at vegetasjon fjernes, samt at det bygges nødvendige klopper, bruer [...]*» (ibid:8). Samtidig bør en «*søke mest mulig variasjon*» (ibid:22), gi «*høy opplevelsesmessig kvalitet*» (ibid:22) og «*gamle ferdselsårer, veifar og naturlige drag oppfordres brukt*» (ibid:22). Videre bør «*bratte kneiker unngås*» (ibid:23), ryddingen rundt stien bør være 1,5 meter bred, og «*så høy at en lett kan passere under regnvåte og snøtunge greiner*» (ibid:29). Dette finner vi igjen i Kultur- og kirke departementet (2009), selv om denne omhandler noe bredere turstier.

Tilrettelegging har vært omdiskutert lenge, og i 1934 rettet eksistensfilosofen og klatreren Petter Wessel Zapffe¹¹ følgende skyts mot DNT da han så hvordan det var i ferd med å bli i Jotunheimen:

Og skal der endelig være plakater, saa bør de lyde «Turistforeningen har ingen adgang. Varding forbudt.»

(Zapffe 1997:57)

I følge *Merkehåndboka* (Aamelfot Hjelle 2009:38) skal man unngå overmerking og ikke merke «*der stien er tydelig og ingen andre stier krysser*». Dette kan tyde på at blant annet DNT har tatt inn over seg kritikken. På den andre siden står det imidlertid at man skal kunne se vardene på god avstand, benytte store siktvarer på rygger, og ta hensyn til uerfarne og merke selv der det ikke er tvil hvor ruta går. Et annet moment som nevnes er at selve varden er den som viser vei, mens rødfargen er en signatur (ibid).

I tillegg til nærområda har skog- og fjellområda våre alltid vore, og vil framleis vere viktige område for friluftsliv. Naturområde i samband med hytteområde, hotell, turisthytter og liknande der det er lagt til rette med stigar, turkart m.v., blir mykje brukt. Dette går m.a. fram av Den Norske Turistforening sine tal for

---

¹¹ P. W. Zapffe sin fortelling *Veien*, 1952 kan anbefales for å få en følelse av stien, økende tilrettelegging og samfunnsutviklingen.

overnatting på hytter i sentrale fjellområde. I tillegg til tilrettelegging for friluftsliv er høvet til overnatting eit sentralt grunnlag for desse områda sin popularitet. **Område der ein ikkje har lagt til rette for ferdsel, har naturleg nok mindre trafikk, men dei er likevel viktige for å ta vare på mangfaldet av høve til utøving av friluftsliv. Særleg viktige er dei større samanhengande inngrepsfrie områda.**

(MD 2001:kapittel 8.6 [min uthevelse])

Her ser vi at myndighetene er opptatt av å ta vare på områder uten tilrettelegging. I *NTFF* (DN 2006) er naturen delt i tre soner, nærsone/randsone, brukssone/mellomsone og kjernesone/indre sone. Disse tre går fra mye tilrettelegging i nærsonen til inngrepsfritt i kjernesonen, og førstnevnte er gjerne innfallsporten til naturen, nærmest bebyggelsen. Dette kalles differensiering eller sonering, og er et viktig element i forvaltningen for å tilfredsstille flere behov.

Inngrepsfrie områder er et tema som engasjerer, og en som ikke lenger så noen annen utvei enn å verne naturen var Zapffe, her under pseudonymet Tinde-Jørgen, på spørsmål om hvordan vi best kunne lette adkomsten til hjertet av fjellene våre:

Hjertet skal helst ikke utsættes for organisert tungtrafikk. Indtil 1910 var det kanskje en oppgave at 'åpne fjeldet'. I dag gjelder det tvertimot å *lukke* det lille som er igjen. De aller siste reserver. Ikke for virkelige venner. Men for alt som heter ingeniører og restaurantforbund.

(Zapffe 2012B:129)

3.2 Naturopplevelsen

Det er en rekke opplevelser en kan få på tur i natur, og noen av dem blir kalt naturopplevelser. Disse er de viktigste årsakene til å drive med friluftsliv (jf. FRIFO 2009), men hva man velger å klassifisere som naturopplevelser er svært individuelt. Noen ønsker og trenger spesielle eller eksepsjonelle naturmøter for å karakterisere opplevelsen som en naturopplevelse, mens andre kan rapportere det samme etter mer alminnelige og hverdagslige opplevelser, ved «*helt enkelt det å være i, sanse og oppleve naturen*» (Bischoff 2011:24). Bakgrunn, erfaring, sinnsstemning og naturtype spiller blant annet inn (ibid, 2007). Ulike naturtyper vil gi oss forskjellige kombinasjoner av naturopplevelser, mens vår bakgrunn bestemmer hvilke vi setter størst pris på, og er mest mottakelige for (Vorkinn & Kaltenborn 1993). Etter hvert som man får mer erfaring i naturen får man gjerne strengere «kvalitetskrav» til den (Teigland & Vorkinn 1987), noe forvalterne bør ha med seg. Samtidig bruker naturfilosofen Per Ingvar Haukeland (2010B) uttrykket heimeblind, å ikke se det fantastiske i nærmiljøet vårt, heime. Både erfarne og uerfarne kan oppleve dette, og en måte å åpne øynene er å følge naturens egne veger inn i naturen, for eksempel en bekk eller et skar (Haukeland 2010A).

Om vi går på en tursti opplever og forstår vi naturen på en bestemt måte (Bischoff 2006, 2007). Tilretteleggeren gjør bevisst eller ubevisst valg som gir en ramme for opplevelsene som både kan legge til og trekke fra noe (ibid). Noen rapporterer at tilretteleggingen hindrer mennesker i å danne en dyp relasjon til naturen (ibid), og etnologen Ingun Grimstad Klepp (1998) har funnet at naturopplevelsen oppleves som annerledes og sterkere på jakt enn når informantene hennes «bare» går. På en sti blir det et skille mellom oss og naturen, akkurat som vi i mange tilfeller oppfatter oss som «*løstrevet fra verden*» (Bischoff 2007:156), et naturvitenskaplig syn (ibid).

Ved undersøkelser i Aurlandsdalen, hvor vi finner tradisjonsrike stier, kom det frem forskjellige synspunkter på stien (Grimstad Klepp 1998). Mange oppfattet ikke stien som slitasje, samtidig som andre føler den er unaturlig og et negativt element (ibid). Blant de som likte stien kunne den oppfattes som «*et spennende kulturminne*» (ibid:174). Bischoff (2011) har også funnet at stier kan være gode å ha blant annet i krisesituasjoner, hvor de kan gi en følelse av trygghet og tilhørighet.

Entomologen Sigmund Hågvar har utarbeidet følgende sett opplevelser man kan få i naturen, og blir ofte brukt som referanse for naturopplevelser:

- Opplevelse av stillhet
- Opplevelse av frihet
- Opplevelse av natur som et fast holdepunkt i tilværelsen
- Eventyropplevelse og oppdagerglede
- Mestringsopplevelse
- Kroppslig opplevelse
- Estetiske opplevelser
- Opplevelse av livets kretsløp
- Opplevelse av andre livsformer
- Opplevelse av naturens skiftninger
- Forventningsgleden
- Høstingsopplevelse
- Opplevelse av naturkreftene
- Historisk opplevelse
- Villmarksopplevelse

(Hågvar 1994:34-35)

Opplevelsene glir inn i hverandre og virker sammen som en helhet (ibid). Jeg velger å liste opp alle her på grunn av denne helheten, samt at de fleste av dem blir brukt i analysedelen, og det er hele settet han har presentert. Min oppgave vil i første rekke dreie seg om villmarksopplevelser, eventyr, oppdagerglede, samt kroppslige og historiske opplevelser.

Historiske opplevelser kan være funn av fossiler, tolkning av landskapsdannelsen med is og vann, eller funn av et fangstanlegg (ibid, Grimstad Klepp 1998). Dette kan sette oss i kontakt med fortiden, akkurat som ved å ferdes på en tradisjonsrik ferdselsåre (ibid). Villmarksopplevelsen kan henge sammen med eventyret og oppdagergleden, og er du i områder med villmark og urørt natur kan fantasiene om å være den første til å sette sine bein der komme (Tordsson 2010, Hågvar 1994). Gleden ved å oppdage noe ingen andre har sett kan være stor (ibid).

Dr. scient. og førsteamanuensis i friluftsliv, Bjørn Tordsson (2010:289) skriver om sammenhengen mellom naturopplevelsen og sansene at «*naturopplevelse handler nettopp om å erfare tingene slik de spontant ter seg for den enkelte, når hun eller han åpner alle erkjennelsesveier*». I turberetninger går ofte opplevelsen av helhet, samhörighet med naturen og naturens storhet igjen, og her bidrar sansene sterkt i følge Tordsson (MD 2008). Det er sansene vi bruker for å oppleve omgivelsene, og derfor er de et sentralt element i naturopplevelsen, noe også Bischoff (2005, 2007) og Grimstad Klepp (1998) har funnet. M.Phil. Thomas Bjørnå (2005:96) skriver i sin studie av sammenhengen mellom friluftsliv og psykisk helse at naturopplevelsen krever at vi bruker sansene, og at naturen har «*et atskillig større repertoar å by sansene enn det vi kan finne i urbane områder*». Tordsson formulerer videre om naturen og dens rikdom:

Naturen byr på sanselig rikdom og gir rom for en kroppslig, tankemessig og følelsesmessig integrert og helhetlig utfoldelse. Den taler direkte til vår kropp og våre sanser og forankrer oss i en verden rik på kvaliteter. Den gjør oss menneskelige.

(Tordsson 2010:297)

Rikdommen, aktivering av kroppen¹² og hele mennesket, som Bjørnå og Tordsson er inne på her er Bischoff (2005, 2006, 2007, 2011) opptatt av, og nettopp her betyr vår måte å ferdes på mye, noe vi kommer inn på i del 4.

Før det, et megetsigende sitat fra Zapffe:

Alt for få nyter den betagende ensomheten i Ørnedalen. Når Ringveien kommer, vil dette bli anderledes.

(Zapffe 2012A:127)

---

¹² Kroppslighet og fenomenologi går jeg ikke nærmere inn på. For mer her om dette kan Tordsson (2010), Bischoff (2007), eller den franske tenkeren Maurice Merleau-Ponty med *Kroppens fenomenologi*, 1994 være steder å starte.

4. Analyse og tolkning

I dette kapittelet starter jeg med informantenes introduksjon til friluftslivet og hvilke opplevelser de er ute etter når de går tur, koblet opp i mot teori. Dette forteller hva de setter pris på ved fotturen i naturen, og legger grunnlaget for hvordan de oppfatter en sti. Opplevelsen av stien og hva den gjør med naturen og naturopplevelsen sett med informantenes øyne, kombinert med ytterligere teori om stier og opplevelse kommer i kapittel 4.2. Hvilke forskjeller kan vi finne mellom opplevelsene på og utenom stier er neste kapittel, før vi i kapittel 4.4 ser på hvordan informantene ønsker at stiene skal utformes. Da dette grunnlaget for informantenes preferanser er lagt, kommer vi i kapittel 4.5 inn på hovedspørsmålet, hvordan de ideelle fotturene i naturen går.

I del 5 kommer noen av informantenes tanker om situasjonen nå og fremtida, en kort oppsummering av oppgaven og videre forskning, før jeg avrunder med en personlig avslutning i del 6.

4.1 Introduksjon og opplevelser

Ett av spørsmålene mine er hvordan informantene brukte naturen da de oppdaget friluftslivet, og om merkede stier var en vesentlig del av opplevelsene da. Jakt, fiske og høye topper var hovedfokus i begynnelsen for tre av respondentene, fjerdemann var fargeblind og hadde aldri sett eller benyttet merkingene. Den femte brukte umerkede stier gjennom skogen som ferdselsåre mye i barndommen, og ett av de beste ferieminnene var langs merkede stier i Rondane. Samtidig anså vedkommende fisketurene utenom stiene senere som tida hvor friluftslivet virkelig ble oppdaget. Dette tyder på at merkede stier ikke var vesentlig for utviklingen av friluftsjnteressen, da fire av fem ikke benyttet stier i starten.

Dette er ikke i tråd med myndighetenes politikk i dag. I kapittel 3.1.2 så vi at tilrettelegging og merking av stier ble vektlagt for å få folk ut på tur. Hvilke konsekvenser tilretteleggingen har er ikke lett å fastslå, da det både kan føre til økt deltagelse, og reduserte opplevelser. Det er likevel et tankekors at informantene var lite opptatt av stier i starten, samtidig som det går frem at myndighetene vektlegger viktigheten av stier. Informantene er mer enn gjennomsnittet glad i naturen og bruker den aktivt, noe som er et mål for myndighetene (MD 2001). Jeg finner ikke den sammenhengen myndighetene legger til grunn i mitt materiale.

Hvilke opplevelser som søkes på tur er et annet viktig element for å forstå bakgrunnen for ferdselspreferansene. Som ventet var det naturopplevelser informantene var ute etter, og de konkrete opplevelsene de satte fingeren på var roen, «rusle rundt og titte», urørthet, dyreliv, tilstedeværelse, «være i ett med» naturen og naturkreftene, egenmestring, helhet, utsikt, være med en kjentmann, høstingsopplevelser, oppmerksomhet, oppdagerglede, eventyrlyst, og å se for eksempel dyregraver og fjell fra forskjellige vinkler. Dette sammenfaller i stor grad med opplevelsene Hågvar, Bischoff, Grimstad Klepp og Tordsson var inne på i kapittel 3.2.

Variasjon er en annen opplevelse som søkes, gjerne fra det en ferdes i til vanlig. Ikke trenger det være store ting heller, snarere tvert i mot:

Ting er ikke ensartet, så for meg kan en god naturopplevelse være å gå i hundremetersskogen¹³, løfte på en stein og finne innsekt som kravler og går, og det kan være å ha stegjern og isøks, forsere blåis og se på fargespillet og kontraster, å klatre på tindene og på en måte mestre det å komme frem, komme opp.

(Io3)

Vi ser det imidlertid også kan være nettopp de store prestasjonene. Den intense naturopplevelse og tilstedeværelse kan også være et mål, forteller informanten videre:

Søker nærhet til natur, som i mange tilfeller betyr nærhet til seg selv. At en er bevisst sin egen aktivitet, er veldig oppmerksom og vår på den naturen som er rundt deg. Det å «gå inn i naturen» som noen snakker om.

(Io3)

Andre har et mer avslappet forhold til turen:

Koble av, hente seg inn. Sanke bær eller sopp, få litt input, enten det er mat, energi eller opplevelser gjennom fiske, så er det for å koble av og å bruke naturen som en ressurs. Er ikke noen typisk spennings søker nei.

(Io5)

En som er ute etter villmarksopplevelsen og eventyret kan vi se her:

Urørt. Dyreliv. Gjennom jobben så har det på en måte blitt mer fokus på planter, sopp og lav, som på en måte har gjort det mer naturlig at en ser etter det også. Slik at turen nå blir jo mer innholdsrik, og du bruker mye lenger tid på å gå en strekning. I hvert fall der du kan oppdage artige ting. Det er den urørtheten som jeg synes er grei, å føle at du er langt unna. Så dette med å komme på en vei, det kan bli en nedtur.

(Io2)

Disse opplevelsene er formidlet av det som kan klassifiseres som erfarne fjellfolk. Etersom kvalitetskravene til erfarne kan være strengere enn for nybegynnere kan dette være opplevelser ikke

---

¹³ Hundremetersskogen er skogen i nærmiljøet, ideelt sett ikke mer enn hundre meter fra bebyggelsen.

alle søker (jf. Teigland og Vorkinn 1987). Informantene har også trolig kunnskaper ikke alle andre har, hvilket er et element som kan bidra til flere opplevelser ettersom de kan kjenne igjen eller forstå noe man ikke ville gjort uten kunnskapene (Grimstad Klepp 1998).

Sansene våre er som nevnt et sentralt element i naturopplevelsen, da det er gjennom disse vi tar inn over oss verden (Bjørnå 2005, Bischoff 2007, 2011, Tordsson 2010). Haukeland (2010A, 2010B) sin heimeblindheit er et eksempel på det å ikke være oppmerksom og vår. Om en bruker sansene, ved hjelp av øynene, ørene, huden, nesa, tunga og hjernen aktivt kan vi oppleve mer (Bischoff 2011). Opplevelsen tilstedeværelse er ikke lett å oppnå bevisst, men evnen kan øves opp ved å fokusere på sansene, og vi skal se at stien også har en sentral posisjon her.

Flere av de nevnte opplevelsene er imidlertid avhengige av evnen til å kunne glede seg over de små tingene ved å være vår omgivelsene, og bruke sansene. Det er nettopp den typen opplevelser alle kan få, gjerne ved å fokusere på å være tilstede i stedet for å komme frem til bestemmelsesstedet (Bischoff 2011).

Å stoppe opp ved ei dyregrav kan være naturlig for mange, men hvor lenge en ser seg rundt og lar fantasien jobbe fritt vil variere. Lar en seg oppsluke av den spontane oppmerksomheten¹⁴, og undersøker området rundt for å se etter flere rester av fangstanlegget, kan det være en flott opplevelse. En historisk opplevelse som dette kan sette oss i kontakt med mennesker som levde her for flere tusen år siden, akkurat som ved å gå på en tradisjonsrik sti (jf. Grimstad Klepp 1998, Hågvar 1994). Dette leder oss over på stien, som vi nå skal se nærmere på.

4.2 Opplevelsen av stien. Hvordan blir den oppfattet og hva gjør den med naturen?

Informantene rapporterer at stiens utforming og historie spiller stor rolle for hvordan den blir oppfattet, samtidig som det er lett å blande inn andre tanker rundt dette. At flere kan få muligheten til å oppleve naturen, og at den kan skånes for slitasje på grunn av kanaliseringen, gjør holdningene til stier mer positive.

---

¹⁴ Spontan oppmerksomhet er det motsatte av rettet konsentrasjon, se det amerikanske forskerparet Kaplan og Kaplan. Rettet konsentrasjon sliter oss ut, mens spontan oppmerksomhet bygger oss opp (MD 2008).

Tradisjonsrike ferdselsårer kan være en opplevelsedimensjon og skape et samspill med tidligere generasjoner, rapporterer alle informantene. Grimstad Klepp (1998) skriver at stier kan opprette og vedlikeholde sosiale kontakter, og blant annet knytte oss sammen med mennesker fra fortiden, ved å gå de samme ferdselsårene som dem. Dette kan gjøre opplevelsen rikere, samtidig som turgåeren kan føle det er riktig å gå på tradisjonsrike stier for å holde dem i hevd (ibid). Gamle varder og stier med en rik historie eller gamle navn ble også verdsatt av flertallet av mine informanter.

Utformingen av stiene var imidlertid vesentlig, og slitasje og kraftige stier falt i liten grad i smak hos mine informanter. Der det er merkede stier føles naturlig nok ikke naturen så urørt lenger, og fikk de ikke assosiasjoner til tidligere tider var det flere som oppfattet stiene som noe negativt, noe også Grimstad Klepp (1998) fant på Finnskogen og i Aurlandsdalen. Dette kan sees i sammenheng med eventyropplevelsen (Hågvar 1994). Om en ønsker å drømme seg bort, være oppdager og «den første til å gå her», er ikke stier et godt bidrag.

Merking var det delte meninger om. Noen var mest opptatt av at det ikke måtte merkes for mye, mens enkelte ikke ville ha merking i det hele tatt, og var enige med Zapffe (1997) i at varder kan ødelegge naturopplevelsen. Andre ville imidlertid utelukkende ha varder, og ikke rødfargen. Skilt ble også nevnt som spesielt sjenerende, mens flere var opptatt av at merkingen er godt og nennsomt utført. Utforming av stiene ser vi nærmere på i kapittel 4.4.

Mennesker i krise kan lære oss om naturmøtet, og en person i en uheldig situasjon satte pris på stien (Bischoff 2011):

Stiene opplevdes som nervetråder gjennom skogen, opptråkket av dyr og mennesker opp gjennom tiden, de gav ham trygghet og følelse av tidsløshet. Stien og havet som urtidspulsen, som gav ham tilhørighet.

(Bischoff 2011:30)

Stien ga en viktig opplevelse og et holdepunkt, og det kan ligne en historisk opplevelse (jf. Grimstad Klepp 1998).

Mine informanter liker at folk kommer seg ut, og stier forbindes med tilgjengelighet. Tilgjengelighet fordi terskelen kan oppfattes som lavere på grunn av trygghet, samt at det krever mindre og enklere utstyr. Hovedvekten av informantene oppfattet imidlertid stier ofte som en

transportetappe:

Det kan være når du begynner turen, eller skal transportere deg inn til en plass, så er det greit å bruke godt merka stier. De er som regel problemfrie og greie å gå på når du bare skal gå. Når du er på jakttur eller en vanlig fjelltur for deg selv og du går å bare rusler rundt omkring, kan det virke litt negativt når du kommer på en sti. Men så i andre retningen da, når du har gått langt og du er kjei, så er det greit å komme på en sti, ah, endelig liksom. Så følger du den, da veit du at da går det kjapt.

(Io2)

Transportetapper gjør at man tar med seg noe fra resten av samfunnet inn i naturen, med fokus på tempo og å komme frem. Å nå et bestemt mål, fremfor det å være tilstede i naturen. En opplever gjerne en avstand til naturen rundt seg (Bischoff 2007). Følelsen av tilstedeværelse og god tid er gjerne det motsatte av det en opplever på transportetapper. I sitatet under har vi et eksempel på en opplevelse som fås både på og utenom stien, og leder oss inn i neste kapittel:

Var det ikke Arne Næss som sa det at hvis du har det så travelt når du går på tur at du bruker kortere tid enn en time ved ei maurtue, da må du tenke deg om. Så det er litt med perspektivet.

(Io5)

4.3 Er det forskjell mellom å oppleve naturen på og utenom stiene?

Mer å gå og rusle for seg selv utenom. Opplever mer. Innbille seg at en er den første som går der, oppleve nye ting, finne ting. Selv om du ofte opplever naturen på kloss hold når du går på en sti også altså.

(Io2)

For denne informanten ligger forskjellen mellom å gå på sti og å gå utenom blant annet i eventyret. Følelsen av kanskje å være den første som går akkurat der, sammen med muligheten til å oppdage noe nytt, bekrefter at Hågvar (1994) sin eventyropplevelse og oppdagerglede er et viktig aspekt ved å gå i naturen. Informanten nevner også dette med å rusle for seg selv utenom, og Zapffe så vi virkelig lot til å nyte ensomheten før tilretteleggingen kommer i sitatet i kapittel 3.2.

Mestringsopplevelsen rapporteres som større når en finner ut at en «er der en er» ved ferdsel utenfor stien enn på, ettersom orienteringen ofte er mer utfordrende da. Samtidig er det utenfor stien større sjanse for å unngå søppel, og søppel er ikke positivt.

Utenom stien er det mulig at en ikke får samme kontakt med tidligere tider (jf. Grimstad Klepp 1998), i alle fall ikke på samme måte. Alikevel kan du gå på et tilnærmet intakt fangstanlegg, noe som virkelig setter deg i kontakt med fortiden. Forventningene om hva som dukker opp bak neste

rygg kan være en spennende følelse, og denne forventningsgleden (jf. Hågvar 1994) blir det ikke rapportert forskjeller i. At det krever mer energi å gå utenom stien kan en av informantene fortelle:

Ja, hvis målet er å ta seg fra A til B. Så det henger jo litt i sammen med målsetningen.

(Io3)

Formålet man har med turen avgjør om den økte energibruken er en naturlig del av turen, eller om det er ekstra slit. I del 5 ser vi nærmere på fokus på turen.

Kroppslige opplevelser kan være forskjellige utenom og på stien, avhengig av tilretteleggingsgrad og naturtype. Bischoff sitt doktorgradsprosjekt dreier seg om stien, og i et essay skriver hun følgende:

Det at stien er bred, stien er slak og jevn, stien er merket og så videre åpner for at vi som turgåere ikke trenger å anstrenge oss eller involvere oss – vi kan bli på utsiden av naturen. Satt helt på spissen blir stien som et «underholdningsprogram på fjernsyn». Man stenges ute fra det man på en eller annen måte fornemmer er den egentlige virkelighet. På tross av at en går på stien kan det oppleves som om en betrakter det hele litt utafra.

(Bischoff 2005:17)

I skogen kan turen utenom stien kan være full av tuer, busker og trær hvilket kan føre til aktivitet¹⁵ blant annet på grunn av muligheten for, og kravet om å bruke sansene (jf. Bjørnå 2005). Føle kvistene, lukte trærne, bli bløt og å koordinere kroppen. Denne aktiviteten kan gjøre oss mer tilstedeværende, vi kan sanse og oppleve naturen på en annen måte enn om vi går på en ryddet sti uten kvister, med et tilnærmet flatt underlag (jf. Bischoff 2007). Stien kan dermed føre til at vi ikke involverer oss på samme måte som utenom (jf. Bjørnå 2005 og Tordsson 2010). Mine funn sammenkoblet med denne teorien tilsier at vi på stien ikke bruker sansene i like stor grad, og dermed kan ende opp med å betrakte naturen utenfra, selv om vi er i den (jf. *ibid*, Haukeland 2010A, 2010B, Bischoff 2005, 2007). Følelsen av stier som transportetapper, med mindre tilstedeværelse, mindre bruk av sansene og mindre fokus på naturen kan sees i sammenheng med dette.

Utenfor stien kan en føle seg «*mer åpen, mer lydhør*» (Io5), og Tordsson sier at «*naturen er et fristed for vår kroppslighet og opplevelse av å være i levende sanselig samspill med den verden vi er*

---

¹⁵ Dr.philos og økofilosof Arne Næss var opptatt av aktivhet, ikke bare aktivitet. Aktivhet synes ikke nødvendigvis på kroppen, den forgår i hodet. Se for eksempel *Livsfilosofi* (Næss 2008).

en del av» (MD 2008:66). Haukeland utdyper dette:

Ofte så går vi forbi det som egentlig gir livet mening og innhold. Legger ikke merke til det spesielle i naturen der vi bor. [...] Heimeblinde for det vi har rundt oss. [...] Og heimeblindheita dreier seg om å følge stiene egentlig. Mange opplever jo det at du føler en sånn forfriskning, å bare gå stien, å klarne tankene. Men hvis du skal virkelig komme nær, naturen, og virkelig bli til stede, så må du kanskje gå utenom stien.

(Haukeland 2010B)

Stiene kan være greie å følge i noen sammenhenger, men kan gjøre oss heimeblinde. For en størst mulig naturopplevelse og å bli en del av verden vi lever i, bør en gå utenom stien (ibid, Bischoff 2007). Uttrykket heimeblind utdypes slik:

Mange er *heimeblinde* for de kvaliteter og verdier som finnes i naturen i hverdagslandskapet. For mange er naturen som kulisser «der ute» eller som en ressursbank man kan bruke (eller misbruke) som man vil. Slik lever vi *utenpå* livet, *utenfor* naturen og oss selv.

(Haukeland 2010A:78)

Vi ser Haukeland kommer inn på dette med å ikke være tilstede, og dette samsvarer med Bischoff (2007, 2011) sine funn, og er sentralt for å gi livet kvalitet. Bare en av informantene gikk i dybden her, og kom inn på dette med sansing og følelsen av å være i ett med naturen¹⁶. De andre informantene nøyde seg med å konstatere at selve naturopplevelsen var større utenom stiene. Her er ett eksempel:

Men selve naturopplevelsen hadde nok vært større med mindre kraftige stier i naturen.

(Io2)

Dette støttes av blant annet Haukeland (2010B), som over foreslår at om man virkelig skal komme nær naturen og være til stede, kan løsningen være å gå utenom stiene. Under skriver han hvordan det kan berike livet:

Klarer vi å åpne oss for det spontane og livsnære, slik vi ofte gjør når vi går utenom stien, kan det skje noe som beriker ditt liv.

(Haukeland 2010A:83)

Dette har mine informanter også funnet ut, også de jeg på forhånd hadde tenkt foretrakk å ferdes på stien. Det sier meg at vi i mange tilfeller ikke trenger dem. I andre tilfeller er de gode og ha, og en som egentlig har bedre opplevelser utenom sier:

Jeg synes ikke, om du gjør det på en skånsom måte, at det behøver å svekke naturopplevelsen.

(Io1)

---

¹⁶ Se kapittel 4.5

At naturopplevelsen kan være stor også på stien ser vi også i det første sitatet i kapitlet (jf. side 19), hvor informanten påpeker at naturen kan være nær også på stien. Som vi ser av sitatet over, er imidlertid utformingen viktig for å få til dette, hvilket neste kapittel skal dreie seg om.

4.4 Stiens utforming

Alle informantene liker at DNT merker stiene sine der det er behov for det. Hvor de mener det er behov varierer dog kraftig, fra kun nøkkelpassasjer ved isbreer, til en gang innimellom på stier uten kryss. De er imidlertid enige om at merkingen ikke skal være overdreven, men heller gi mest mulig uberørt natur, særlig der vandreren ikke kan gå feil. Selv om flertallet var klare på at merkingen svekker naturopplevelsen uansett hvordan den utføres, var det enighet om at det trengs stier i dag:

Og du kan ikke forvente at alle sammen: Her er villmarka, vær så god! Utforsk den! Det går ikke. I hvert fall fungerer det ikke sånn i praksis.

(Io5)

Med dette i mente skal vi se på hvordan merkingen kan foregå på en mest mulig skånsom måte.

Stien kan være et interessant og fint tilskudd i naturen:

Jeg går jo gjerne utafør stien, men jeg kan også gå på stien, og bruke den som opplevelseselement. Det jeg føler ødelegger mye av naturopplevelsen er skilting. En sti som ligger fint i landskapet og terrenget, og spesielt nennsomt merka med varding. Det synes jeg går godt inn i naturen.

(Io3)

Informanten kan være positiv til både sti og fornuftig varding, men skilting bør unngås. Andre synes noe skilting er helt greit, for så å merke lite. Retningslinjene for utformingen av stiene så vi på i kapittel 3.1.2, og siktvardene som skal synes på lang avstand (Aamelfot Hjelle 2009), faller i smak hos noen, samtidig som det kan bli for mye merking:

De gode vardene i himmelsjå som viser akkurat hvor det er godt å gå, de kan være fine. Men å gå fra T til T, når det er sånn at du har 5-10-20 meter mellom T-ene, og du ikke trenger det? Altså, du går nedi en dal, ved siden av ei elv. Du kommer deg ikke over elva, og du greier ikke klatre opp fjellet. Hvorfor skal det da være T-er? Det er bare en plass det går an å gå likevel, det er lett å finne veien.

(Io4)

Det er tydelig at informanten har hatt opplevelser som denne, og at DNT sin merking kan provosere. Sitatet vil nok stemme bra med tilfellet hvor det på en side i Aamelfot Hjelle (2009) står at man ikke trenger å merke. Samtidig står det at det skal merkes selv for lite fjellvante. Disse motstridende retningslinjene kan nok skape tvil blant de som merker, noe det følgende er et bevis

på:

Vi gjorde det sannsynligvis feil. Men vi gjorde det på den måten at vi kvista og merka oppatt, la det til rette for at en skulle finna greit fram. Og så kom det enkelte som syntes de skulle gjøre en enda bedre jobb enn oss, og så merka de for hver [stopper seg selv]. Det har jeg nemlig talt, så fra neppå Torget, og så går det en rygg, en gammel ismorene [...] helt inn på Blåskaret, veldig fin sti å gå, [...] men det går ikke an å gå feil, du har ett løypekryss. Der var det merka med 340 røde T-er. Det gikk en sti der, med ett løypekryss, og det løypekrysset, det har jeg satt et skilt på, så det skulle være greit.

(Io1)

Merkingen skaper debatt ser vi. Flere av mine informanter synes det ofte blir for mange inngrep i naturen, og fire mente at det ikke bør merkes om det ikke er noen kryss og stien er tydelig nok. Én hadde ikke opplevd «uvettig» merking. Når det settes opp en varde skal det males en rød T med bestemt størrelse og farge, og at denne T-en kun er en signatur føles for flere som unødvendig forsøpling og kan provosere (jf. Aamelfot Hjelle 2009).

Gamle stier står høyt i kurs (jf. kapittel 4.2), og her er en beretning:

Når jeg sier gamle så handler det litt om måten vi går på, og du kan jo ta stien opp til Storetinden som et eksempel, der den gamle stien snirkler seg langs ryggene, du går mye lengre, men du beveger deg i landskapet på en veldig smidig og fin måte, mens den nye stien nå, den går rett på. Kjedeligere å gå, og det gir mindre.

(Io3)

Veloverveide vegvalg er viktig for mine informanter, og dét var etter to av informantenes syn bedre på tradisjonsrike stier. De bruker landskapet på en bedre måte, og en kan oppleve mer. Å gå «rett på», som informanten over sier, betyr i mange tilfeller å gå brattere, noe også en annen informant vil unngå:

Det er viktig at en ikke legger de for bratte, så at det er noen som har tenkt i gjennom det [på forhånd], altså at det ikke bare blir. At det er gjennomtenkt i forhold til vannet, og i skogen så vil det gjerne være nok å bare hugge tre, eller ta kvist. En trenger ikke merke noe som helst. Og i fjellet så er det å ha så få varder som mulig med så lang avstand som mulig. Og gi blaffen i "taggen". Heller bare varde.

(Io4)

Vegvalg og utforming er viktig både for oss mennesker og naturen selv. Kanaliseringseffekten, presentert i kapittel 3.1.2, ble nevnt av fire informanter. De ville verne om enkelte områder, og anså stien som et godt tiltak for det, i og med at mange følger dem (jf. MD 2001, DN 2006). For forvaltere er kanaliseringseffekten viktig, og kan føre til ønsker om å endre ruter for å føre ferdselen

bort fra enkelte områder med for eksempel truede eller sårbare naturtyper og dyr¹⁷. På spørsmål om hvorfor mange følger stien og blir en del av kanaliseringseffekten, kom følgende lett humoristiske innspill:

Er ikke de fleste som sauene da, liker å bli styrt?

(Io2)

Men uavhengig av årsaken til at man følger stien, skjer det mye mange ikke tenker over ved å gjøre det. Bischoff (2005) kritiserer flere av punktene som kommer frem i retningslinjene i Aamelfot Hjelle (2009), blant annet dette med unngåelse av «vanskelige» partier:

Gjennom å skjerme turgåeren fra de våte trærne, stigning, ur, myr, bekker, elver, evt. stein og røtter ekskluderes en rekke opplevelseskvaliteter. Opplevelseskvaliteter som inviterer til å bruke andre sanser enn synssansen og evne til å gå.

(Bischoff 2005:17)

Om tilretteleggingsprosjektet ødelegger for mye av opplevelsesverdien skal det ikke gjennomføres (DN 2006), noe som er i tråd med Bischoff sitt innspill. Men tilretteleggingen ødelegger nok svært raskt og ofte mange av opplevelsene Bischoff ønsker å gi turgåeren for å gi den en nærmere kontakt med naturen, og å aktivisere flere sanser (Bischoff 2005). For eksempel ryddes det for bredt og kvistes for høyt (ibid), da det på en DNT merket sti bør være ryddet minst 1,5 meter bredt, og så høyt at turgåeren ikke kan komme nær kvistene (Aamelfot Hjelle 2009). Dette fratrar oss kroppslige opplevelser og kan gjøre oss fraværende (jf. kapittel 4.3).

Av sitatene tidligere i kapittelet (jf. side 23) så vi at to av informantene var opptatt av å unngå bratte stigninger. Dette er i tråd med Aamelfot Hjelle (2009), mens Bischoff (2005) ikke vil skjerme oss fra bratte stigninger, ettersom dette også er en opplevelse som hører hjemme i naturen, med økt puls og svettedråper. Informantene er ikke utelukkende opptatt av å oppleve mest, men også av å gå slik de mener det er fornuftig.

Slitasje engasjerer informantene, og er et viktig tema innen tilrettelegging. Kraftige stier kan redusere slitasjen på naturen rundt, og uten stier blir det på populære turmål slitt uansett hvor godt naturen selv har lagt forholdene til rette for å tåle tråkk¹⁸. Om det ikke gjøres inngrep for å

---

¹⁷ Omlegging av stier førte blant annet i 2008 til misnøye fra organisasjoner som på en side arbeider for å verne om naturen, men i andre ender også er opptatt av å verne om sin egen virksomhet (Bjartnes & Andersen 2008).

¹⁸ For eksempel på Besseggen, hvor det er spor etter menneskelig ferdsel selv på steinen, og sees på lang avstand fra omkringliggende fjell.

kanalisere ferdsele ved hjelp av klopper, drenering og grusing, kan for eksempel hele myrer og området rundt bli nedgått, og slitasjen på naturen blir stor. Grimstad Klepp (1998) har funnet at vandrere er lite glad i for mye og feil tilrettelegging, slik at forvaltere har en utfordring her.

Inngrepene skal ikke være for voldsomme, og det bør finnes områder som tilfredsstillende alle behov – også de som vil ha helt urørte områder. Dette er i tråd med Stortingsmelding nr. 39 (2000-2001), hvor vi så at uberørte områder også var viktig. For mine informanter er differensiering det viktigste prinsippet for forvaltning og tilrettelegging. Dette er dr. scient. og forsker Vegard Gundersen og avdelingsingeniør ved Skog og Landskap, Hans Nyeggen (2007) er enig i. *NTFF* (DN 2006) sin oppdeling av naturen i tre soner skal dekke ulike behov, alt fra sterk tilretteleggingsgrad til helt urørt natur. Forskning har også vist at differensiering i nærområdet er viktig, for å bevare urørt natur også her (Gåsdal & Vorkinn 1993). Gundersen og Nyeggen (2007) kan også tenke seg en mer differensiert forvaltning, noe mine informanter var positive til, for å få flere av opplevelsene de verdsatte høyest.

4.5 Den ideelle fotturen

Mitt hovedmål med oppgaven er å finne hvordan den ideelle fotturen i naturen er, og på det konkrete spørsmålet kom følgende kontante svar fra en av informantene:

Den er uten stier.

(I02)

Informantene likte seg utenom stien, og som jeg nevnte i kapittel 2.1 kan mine informanter oppfattes å ha et særegent forhold til tur og natur, noe jeg igjen ønsker å presisere. De arbeider i og med natur, er opptatt av den og har mye turerfaring. Alle vil trolig ikke ha eller få samme syn og tanker som dem. Sitatet over viser imidlertid at den ideelle fotturen for noen går utenom stien, og vi skal nå se nærmere på hvordan informantene foretrekker å ferdes, og hva de ønsker å oppleve.

Jeg fikk mange forskjellige svar og betraktninger rundt mitt hovedspørsmål, og felles for dem alle var at naturmøtet stod i fokus. De ønsket å oppleve noe annet enn de gjør i hverdagen, og det måtte ikke være sol og vidder:

Såne turer hvor du akkurat må bruke tau, men ikke vanskelig klatring. Og gjerne i laust og fælt og regn, der det ikke er sti.

(I04)

Vi ser at informanten også gjerne vil ha et noe utfordrende terreng. Dette kan aktivisere hodet og sansene. For eksempel må en kjenne med hender og føtter hvordan steinene sitter, og om det er nok friksjon mot underlaget, og er det regn vil dråpene kjennes mot huden (jf. Bischoff 2005, 2007). Landskapet man søkte var ikke entydig. Variasjon, både i forhold til det en ferdes i til vanlig, men også underveis på selve turen ble trukket frem av to informanter, sammen med følelsen av å være langt unna. En av informantene begrunnet sin preferanse for å gå utenom stien slik:

Greitt å gå utenom stier, for da føler jeg at jeg kan finne meir.

(Io2)

Å føle at en finner og opplever mer finner vi igjen i teorien vi så i kapittel 4.3. Utforskingstrang, det å måtte ta vegvalg og å være mer aktiv selv i det å finne frem i naturen blir videre trukket frem. Dette rapporteres å gi økt nærhet, tilstedeværelse og mestringsfølelse.

Også litt det på baksida av stien på et vis. Går du fem meter utafør stien er det mye mer dyreliv, det er mye mer planter å se, sopp å finne. En trenger ikke gå så langt utenfor stien. Søke naturen.

(Io3)

Å se ting ingen andre har sett var spesielt viktig for to av informantene, selv om flere var innom eventyroplevelsen og oppdagergleden (jf. Hågvar 1994). De var klar over at det i mange tilfeller bare var en illusjon, men de satte likevel pris på følelsen. Å se for eksempel et fjell fra forskjellige sider og vinkler kunne være givende, slik at en informant gjerne la turen rundt fjellet, i stedet for opp på toppen. Informantene rapporterte at naturopplevelsene kunne fås både gjennom fjernsynsapparatet og fra verandaen, men de sterkeste opplevelsene kom på tur utenfor stien. Dette stemmer overens med Bischoff (2005, 2007, 2011), da aktivisering av flere sanser kan gi sterke opplevelser, samtidig som å undres over de små ting kan være berikende. Det stemmer også delvis med at kvalitetskravene øker med erfaringen (jf. Teigland & Vorkinn 1987), ettersom de beste finnes utenom stien. Men at selv erfarne kan ha gode naturopplevelser fra verandaen eller tv-stolen, kan tolkes dithen at de kan ha åpnet opp for å oppleve og sette pris på også hverdagslige opplevelser andre tar for gitt. Bjørnå (2005) fant at man i naturen lettere tar inn over seg omgivelsene, hvilket kan forklare at erfarne kan ha vent seg til å ta inn over seg mer, og at de dermed våger å åpne seg og slippe naturopplevelsene inn generelt. En lav terskel her kan gjøre livet rikere (jf. Bischoff 2011). Å oppsøke områdene utenom stien er det imidlertid ikke alle som gjør, men erfaring kan føre til at man lettere oppsøker dem:

Har alltid vært avhengig av å lese terrenget selv, noe som har gitt en enorm trygghet på at jeg finner frem i terrenget uansett om det er sti eller ikke. Så jeg går gjerne, og helst, utenom stien.

(Io3)

Her ser vi at informanten har opparbeidet seg evner slik at han føler seg trygg også utenom stien, og får de beste opplevelsene der. Bischoff (2011) skriver også om at erfaring er viktig for å få virkelig store opplevelser:

Det er slik med mange av friluftslivets aktiviteter og handlingsformer at det først er når du har oppnådd et visst ferdighetsmessig nivå at mulighetene for alvor åpner seg både med hensyn til å oppleve naturen og med hensyn til å oppnå mestringsfølelsen.

(Bischoff 2011:30)

Fire av fem var klare på at de sterkeste opplevelsene fikk de ved å ferdes utenfor stien, der det ikke er tilrettelagt. Den femte fant i sin livssituasjon at stiene var å foretrekke, men også denne trivdes godt utenom. Hvordan informantene ferdes avhenger imidlertid av målet med turen. I noen tilfeller ønsker man et visst tempo på turen, eller man er på tur med noen det er svært u hensiktsmessig å gå utenom stien med. Da kan man få den beste opplevelsen på stien, hevder en av informantene. Alle var imidlertid innom at de brukte stien når det passet best. Barn gjorde at turen uansett ikke gikk så raskt for en av informantene, slik at det ble en rolig tur også på sti. For denne skulle området gjerne ha vann, og en stopp med fisking og bål var ideelt. Dette er to rolige aktiviteter, som kan bygge opp under det å ha god tid. Innhenting og rekreasjon ble også trukket frem (jf. Hågvar 1994).

To av informantene var opptatt av å gi andre et positivt inntrykk av naturen, «*vise frem dette bra*» (Io4), som de selv satte pris på. Dette gjorde at de tok med seg folk på tur, og en av dem valgte å tilrettelegge stier. Det ironiske ved det var at begge selv hadde de beste opplevelsene på andre typer turer enn de la til rette for. Hva som skulle vises frem og begrunnelsen lød slik for en av dem:

Det kan jo være alt i fra neverbrenne til dyrespor, skredfare eller fin skikjøring. Det å vise det til folk, og gjøre at andre setter pris på det er vel noe av det jeg synes er viktigst.

(Io4)

Disse opplevelsene er varierte, og noen av dem gjør noe med vår oppfattelse av tid. Tid var viktig for alle informantene, og den kan både stoppe opp og fly avgårde. De ville ha en kontrast til livet ellers, og nettopp her kan vi finne en av grunnene til at de helst ferdes utenom stien. Bjørnå (2005) og Bischoff (2011) trekker også frem tid som vesentlig for naturkontakten. Fokuset er gjerne et annet enn å komme frem, men heller:

Gå rundt å klike.

(Io4)

Å gå rundt å se seg omkring, «å undre seg» (Tordsson 2010:41), kjennetegner gjerne tilstedeværelse. Turene trengte ikke være så lange, ei heller i antall kilometer, bare man fikk et naturmøte og gjerne kom seg bort fra mennesker (jf. Bischoff 2011, Bjørnå 2005). En som var opptatt av møtet med naturen formulerte seg slik:

Nærhet til naturen, det betyr jo i mange tilfeller nærhet til seg selv.

(Io3)

Han ønsket ikke bare å se naturen, men fokusere på egenopplevelsen av å være i ett med naturen, søke nærheten til den, og å sanse den. Han fortsetter:

At naturen spiller på lag med naturen, eller du spiller på lag med naturen.

(Io3)

Fokuset og følelsene her stemmer overens med det blant annet Bischoff og Haukeland ønsker, og vi går nærmere inn på dette i del 5. Først en beretning om en tur som ble husket, hvor flere sanser ble stimulert:

I min pure ungdom så gjorde jeg en fascinerende tur på Storehø, hvor vi i stedet for å følge stien tok direktekurs fra Bondalsseter og retning fossen. Det er jo en grunn til at stien ligger der den gjør, så vi kryssa jo hundrevis av små islagte morenevann og morenerygger som alle var islagte og nesten umulig å gå over. Vi brukte vel over to timer på det en går på 45 minutter på stien. Det ble jo en veldig fascinerende opplevelse det også, å ta seg frem i så vilt terreng. Men i forhold til å komme seg på ski så brukte vi jo fryktelig lang tid til å komme oss opp til skikjøringa.

(Io3)

5. Stien videre

Et friluftsliv hvor naturopplevelsen står i sentrum kan gi den enkelte mulighet til å være tilstede, være nærværende, dvele og undres. Alt for ofte møter jeg mennesker som ikke er nærværende, her og nå, men alltid tenker på det de skulle gjort i går og det de må få gjort i morgen og så videre. Ofte glemmer vi å stoppe opp og være i nuet. Et friluftsliv hvor vi har fokus på "å være" – hvor vi enten er et sted, vandrer eller beveger oss nærværende i naturen kan gi den enkelte rike opplevelser av tilstedeværelse.

(Bischoff 2011:30)

Vi har sett at mine informanter var enige i at det er viktig å være nærværende, og på spørsmål om hvordan vi skal få andre til å forstå at de får en sterkere naturopplevelse ved å gå utenfor stien kom følgende svar:

Det er ei utfordring der. Men det jeg har gjort med barnet vårt noen ganger er at vi har gått av stien, inn i hundremeterskogen/trollskogen. Vi kan ha med lommelykt og sjå under grantrærne for å sjå om det er musebol og sportegn. Det er jo å få frem egenverdien og egenopplevelsen av å ferdes. Og få mindre fokus på å ta seg fra A til B. Men det å ta seg fra A til B ligger jo virkelig inne i kulturen vår for øyeblikket med enorm deltagelse på Birkebeinerløpet, motbakkeløp [...].

(Io3)

Fokuset på å ta seg fra A til B er også andre opptatt av, og på spørsmål om stiene er viktige når det gjelder det å oppdage og starte med friluftsliv kommer dette frem:

Jeg tror det har blitt det, men jeg tror ikke det var slik. Eller, friluftslivet er jo så nytt, men jeg tror at det på mange måter kunne ha vært bedre om vi ikke hadde hatt merkinga. Hvis vi hadde hatt gode veiledere i friluftsliv, og da snakker jeg om lærere hovedsakelig. Hvis lærerne hadde turt, i stedet for å gå på Storehø, så hadde de gått opp i skogen og brent et bål. Fått med en eller annen gammel kar med mårfelle, sett på et tiurspel, eller gjort sånne ting som ikke er A til B. Det er mye mer krevende da, A til B så kan en bare gå. Så hvis en hadde folk som la til rette for en introduksjon til friluftslivet uten A til B tankegang, så tror jeg at merkastiene kunne vært helt tatt vekk, eller bortimot tatt vekk, bortsett fra å vise akkurat nøkkelpassasjer. Men sånn som det er nå, er merka stier en viktig måte å få folk [stopper og lar det henge].

(Io4)

Han forteller at han tror det har blitt viktig med stier i starten av et «friluftsliv», og kommer videre inn på mye av det samme som informanten over. De er kritiske til utviklingen vi ser i dag, mot et prestasjonsorientert friluftsliv, rettet mot å ta seg fra A til B. For å endre dette bruker den ene informanten familien, mens den andre peker på skolen¹⁹. Informantene ønsker at man konsentrerer seg om de nære ting. Egenopplevelsen av å ferdes, se etter sportegn, og det tradisjonsrike i kulturen og komme nær naturen (jf. Bischoff 2011:30).

Mine funn tilsier at den grunnleggende holdningen i vårt samfunn (jf. MD 2001), om at vi trenger stier, ikke nødvendigvis stemmer. Men å få flere til å forstå at de beste opplevelsene er å finne utenom stiene er en utfordring, selv om de får gå mye i naturen:

---

¹⁹ Skolen og familiens plass i dette går jeg ikke nærmere inn på, men det er en diskusjon om institusjonalisering av friluftsliv, se for eksempel *Friluftsliv: Natur, samfund og pædagogik*, 2009.

Jeg tror det vil være veldig personavhengig og vanskelig å generalisere fordi mennesket er bedagelig anlagt. Går du på en god sti og du kan gå med lave joggesko så begynner du ikke å gå med tunge fjellsko for å kunne være tørr på beina utafor stien. Så de tunge fjellskoene må bli med som en del av oppdragelsen det også. Det er litt av den utfordringa vi har med tilrettelegging, det moderne mennesket har dårligere og dårligere utstyr for å ferdes i terrenget, så vi tilrettelegger terrenget for å passe til lave sko, dongeribukse og joggebukse, i stedet for «vice versa», at vi tilpasser utstyret etter terrenget og ferdes etter det.

(Io3)

Informanten ser utfordringer blant annet for tilretteleggingsarbeidet. At tilrettelegging og stier utelukkende er positivt har jeg fått avkreftet i oppgaven.

Det jeg har funnet er at vi på stien tar inn verden hovedsakelig gjennom øynene, som i det moderne samfunnet ellers. For å endre på dette kommer veloverveide tilretteleggingstiltak, differensiering og gjerne opplæring inn som en løsning.

Intervjuer av fem fjellfolk har avdekket at de største opplevelsene er å finne utenom stien. Den ideelle fotturen kan slik sett sies å gå utenom stien. Det er der sansene i størst grad aktiveres.

Det ville vært interessant å gjøre mer forskning på området, gjerne også kvantitativ forskning for å se hvordan de ideelle turene går og hvordan tilretteleggingen blir tatt i mot generelt i befolkningen. Det er gjort noen undersøkelser, men få har tatt tak i dette med å ferdes på og utenom stien, og særlig kvantitativt.

6. Avslutning

Bischoff (2011:31) kritiserer friluftslivets dreining mot å fokusere på «*aktivitetene i seg selv, og gjøre stadig nye ting og dra til nye steder*», og er usikker på om det er måten å få de kvalitetene og opplevelsene som ønskes i forbindelse med oppholdet i naturen. Denne kritikken er informantene enige i, og ønsker som Bischoff (2011) fokus på naturen, sansene og å være nærværende. En sier rett ut:

Ja, jeg tror at det store problemet, hvis det er et problem, er at friluftslivet har blitt prestasjonsorientert.

(Io4)

At friluftslivet har blitt prestasjonsorientert, er i stil med samfunnet generelt, hvor fokuset på å være først, raskest og best blir stadig sterkere. Utviklingen mot et prestasjonsjag også i friluftslivet er for

meg ingen god utvikling. Fokus på å komme fra A til B, måle hvor lang tid en bruker eller hvor mange topper en har «tatt» er eksempler på dette. Jeg startet denne oppgaven i den tro at jeg skulle se på naturopplevelsene på og utenom stien. Det har imidlertid blitt et mer dyptgående prosjekt, hvor jeg har kommet inn på mer grunnleggende ting i samfunnet, som i mine øyne er på vei i feil retning. Jeg sier meg dermed enig med blant annet Zapffe, Bischoff og informantene mine.

Samfunnsutviklinga er som utviklinga i naturen, på ville veier. Friluftsliv ble lansert som en motkultur til det moderne samfunnet, med vekt på et rikt liv med enkle midler (Tordsson 2010). Det later til at friluftsliv har blitt så populært, og flere har forstått viktigheten av natur, noe som etter hvert har ført til at mer fra resten av samfunnet er dratt med inn i friluftslivet. Motkulturen virker å være på vei til å forsvinne. Det er ikke mye urørt natur igjen, og industrivekstsamfunnet dunderer videre mot noe ukjent jeg ikke gleder meg til å se.

Jeg håper flere enn meg kan stoppe opp på stien nedover dalen, tenke seg om, og gå utenfor merkene som fortsetter nedover. Kanskje kan de klyve opp, og få et bedre bilde av hva som skjer, og ta noen utradisjonelle og viktige valg for vår fremtid. Mine opplevelser utenom stien har gjort meg rikere, og jeg håper flere kan få øynene opp for denne rikdommen utenom hverdagens sti.

(Basert eget liv)

Å oppleve er å sanse, og en måte å åpne opp for disse opplevelsene kan være å gå utenfor stien. Jeg har virkelig fått kjenne på den hermeneutiske spiralen, og hadde ikke forstått mye av det følgende sitatet før arbeidet startet:

Blir sanseligheten nummen, da tømmes verden for dens kvaliteter.

(Tordsson 2010:295)

I dag kan det oppsummere deler av oppgaven min, ved at vi utenfor stien kan sanse mer, og dermed gi verden større kvalitet. Åpner vi alle erkjennelsesveier, blir gjerne det vi kaller naturopplevelser lettere konsumert. Dette kan gjøre oss og den verden vi er en del av rikere.

I min sitatrike oppgave passer det fint å avslutte med tre sitater som utfyller hverandre. Ingstad føler seg som en millionær, Nansen ønsker et ubundet liv og Leopold er redd det kan ende i tragedie.

Her er min kano, mine garn, min borse og mine hunder. Skogene og vannene står til min rådighet. Jeg sitter i skjorteermene foran mitt telt og føler meg som millionær.

(Ingstad 1977:10)

Men den som en gang har forsøkt dette frie, ubundne liv uavhengig av alt og alle, han vender ikke lett tilbake til flokken.

(Nansen 1962:177)

Man always kills the thing he loves, and so we the pioneers have killed our wilderness.

(A. Leopold 1945)

Litteraturliste

- Aamelfot Hjelle, A. M. (Red.) 2009**, *Merkehåndboka*, Den Norske Turistforeningen, Forbundet KYSTEN og Friluftsrådernes Landsforbund: Oslo.
- Aase, T. H. & Fossåskaret, E. 2007**, *Skapte virkeligheter: kvalitativt orientert metode*, Universitetsforlaget: Bergen/Stavanger.
- Bischoff, A. 2006**, Fornemmelse for stien, I: Lerkelund, H. E. (Red.): *Rapport fra konferansen Forskning i Friluft 2005: Røros 1. og 2. desember*, (s. 108-117). FRIFO: Oslo.
- Bischoff, A. 2007**, Mellom meg og det andre finnes det stier..., I: McD Sookermany A. & Eriksen, J.W. (Red.): *Veglederen*, (s. 150-159). GAN Aschehoug: Oslo.
- Bischoff, A. 2011**, Naturoplevelse og friluftsliv, I: Soulié, T. & Therkildsen B. (Red.): *Friluftsliv: for mennesker med funksjonsnedsettelse*, (s. 22-33). Handicapidrettens Videnscenter.
- Bjartnes, J. & H. Andresen 2008**, Stier i fare, I: *Fjell og vidde*, nr. 7, (s. 80-85).
- Bjørnå, T. 2005**, *Å vende innsiden ut når man går ut for å komme inn*. Hovedfagsoppgave i friluftsliv, Høgskolen i Telemark.
- Børli, H. 1995**, Livet, I: Børli, H. *Samlede dikt*, (s. 179). Aschehoug & Co.
- Direktoratet for naturforvaltning (DN) 2006**, *Naturvennlig tilrettelegging for friluftsliv*, Håndbok 27-2006, Trondheim.
- Fontana, A. & Frey, J. H. 1994**, Interviewing: The Art of Science, I: Denzin, N. K. & Lincoln, Y. S. (Red.): *Handbook of Qualitative Research*, (s. 361-375). SAGE Publication: London.
- Fuglseth, K. 2007**, Vitskapsteori og hermeneutikk, I: Fuglseth, K og Skogen, K. (Red.), *Masteroppgaven i pedagogikk og spesialpedagogikk. Design og metoder*. 2. utgave. Cappelen Akademisk Forlag: Oslo.
- Gilje, N. & Grimen H. 1993**, *Samfunnsvitenskapens forutsetninger: Innføring i samfunnsvitenskapenes vitenskapsfilosofi*, Universitetsforlaget: Oslo
- Grimstad Klepp, I. 1998**, *På stier mellom natur og kultur: Turgåerens opplevelser av kulturlandskapet og deres synspunkter på vern*, Universitetsforlaget
- Hågvar, S. 1994**, Naturopplevelsens mentalhygieniske verdi, I: *Mestre fjellet* nr. 41-42, (s. 33-35).
- Haukeland P. I. 2010A**, Den dype gleden i naturen heime. I: Råd for øko-filosofi (Red.): *Arven og*

Gleden: Et festskrift til naturen, (s. 77-94), Tapir Akademiske Forlag.

Ingstad, H. 1977, *Pelsjegerliv*, Gyldendal.

Kaltenborn B. P. & Vorkinn M. (Red.) 1993, Miljøpreferanser, I: *Vårt friluftsliv: Aktiviteter, miljøkrav og forvaltningsbehov*, (s. 58). NINA Temahefte 3, Norsk Institutt for Naturforskning: Lillehammer

Kjelstadli, K. 1999, *Fortida er ikke hva den en gang var: En innføring i historiefaget*, 2. utgave. Universitetsforlaget: Oslo

Kvale, S. 1997, *Det kvalitative forskningsintervju*, Gyldendal.

Kultur- og kirkedepartementet 2008, *Veileder – Tilrettelegging av turveier, løyper og stier*, Oslo

Larsen, A. K. 2010, *En enklere metode: Veiledning i samfunnsvitenskaplig forskningsmetode*, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS: Bergen

Miljøverndepartementet (MD) 2001, *Friluftsliv – Ein veg til høgare livskvalitet*, St. meld. nr. 39, 2000-2001, Departementet: Oslo.

Miljøverndepartementet (MD) 2008, *Naturopplevelse, friluftsliv og vår psykiske helse*, rapport fra det nordiske miljøprosjektet "Friluftsliv og psykisk helse", Nordisk Ministerråd: Oslo

Mytting, I. & Bischoff, A. 2008, *Friluftsliv*, Gyldendal: Oslo.

Nansen, F. 1962, *Friluftsliv, I: Eventyrlyst* (s. 174-177). Aschehoug & Co: Oslo.

NESH (Red.) 2006, *Forskningsetiske retningslinjer for samfunnsvitenskap, humaniora, juss og teologi*, De nasjonale forskningsetiske komiteer: Oslo.

Næss, A. 2008, *Livsfilosofi*, 3. utgave, Universitetsforlaget: Oslo.

Ringdal, K. 2007, *Enhet og mangfold: Samfunnsvitenskapelig forskning og kvantitativ metode*, 2. utgave, Fagbokforlaget: Trondheim

Thagaard, T. 2009, *Systematikk og innlevelse: En innføring i kvalitativ metode*, 3. utgave, Fagbokforlaget: Oslo.

Tordsson, B. 2010, *Friluftsliv, kultur og samfunn*, Høgskoleforlaget: Bø i Telemark.

Teigland, J. & Vorkinn, M. 1987, *Effekten av vannkraftutbygging i Aurlandsdalen for friluftsliv og reiseliv*, MVU- sekretariatet, Norsk Institutt for Vannforskning: Oslo.

Vorkinn, M. & O. Gåsdaal, 1993, *Fysisk tilrettelegging - kun for "eldre, syke og handikappede"?*, I: Kaltenborn B. P. & Vorkinn M. (Red.), *Vårt friluftsliv: Aktiviteter, miljøkrav og*

forvaltningsbehov, NINA Temahefte 3 (S. 83-89). Norsk Institutt for Naturforskning: Lillehammer

Zapffe, P. W. 1997, Fjeldet i fare, I: Haave, J. (Red.), *Kulturelt nødverge: Zapffes etterlatte skrifter*, (s. 56-59). Pax forlag AS: Oslo.

Zapffe, P. W. 2012A, Avskjed med Gausta, I: Zapffe, P. W. *Barske glæder*, (s. 127-128). Cappelen Damm AS.

Zapffe, P. W. 2012B, Farvel Norge, I: Zapffe, P. W. *Barske glæder*, (s. 129-135). Cappelen Damm AS.

Internettssider

Bischoff, A. 2005, Stien i ytre og indre landskap. Essay skrevet i forbindelse med forskerkurset ”Naturopplevelse, forvaltning og tilrettelegging” ved UMB.

http://teora.hit.no/dspace/bitstream/2282/695/1/Stien_i_ytre_og_indre_landskap.pdf, 20.05.2012

Friluftslivets fellesorganisasjon (FRIFO) 2009, Nordmenn går på tur – vil oppleve stillhet og ro.

<http://www.frifo.no/default.asp?WCI=ViewNews&WCE=1453&DGI=321&frame=doc>, 22.03.2012

Gundersen, V. & Nyeggen, H. 2007, Skogsviten 02 2007, Skogsveger – Noe mer enn skogbruk?.

<http://www.skogoglandskap.no/filearchive/skogsviten-02-2007-15.pdf>, 30.04.2012

Leopold, A. 1945, Aldo Leopold Foundation, Aldo Leopold Quotes, Hentet 22 mai 2012 fra

<http://www.aldoleopold.org/greenfire/quotes.shtml#ASCA>

Fjernsynsprogrammer

Haukeland P. I. 2010B, *Naturfilosofen* [TV-serie episode], I: Ut i Naturen, Norsk Rikskringkasting, Oslo

VEDLEGG 1

Informanter

Io1:

Eldre mann med adskillige fjellturer i beina, bosatt hele livet i en mindre by på Østlandet. Har jobbet noe som brefører, og har siden 70-tallet brukt mesteparten av sin fritid i naturen, enten med dugnadsarbeid for stier og løyper, eller turer på egenhånd. Har hatt forskjellige verv i blant annet sti og løypekomiteer.

Io2:

Mannlig naturoppsyn på Østlandet, oppvokst i bygd i samme området.

Io3:

Mannlig tindevegleder, nå ansatt i sentral friluftslivsorganisasjon. Oppvokst og bosatt på kysten i Sør-Norge.

Io4:

Mannlig tindevegleder, født, oppvokst og bosatt på kysten i Sør-Norge. Småbarnsfar.

Io5:

Kvinnelig ferskvannsekolog og småbarnsmor fra Midt-Norge, ansatt i Statens Naturoppsyn.

VEDLEGG 2

Intervjuguide

Natur

Hvordan er din ideelle tur i naturen?

Hvilket landskap?

Hvilke opplevelser søker du?

Hvordan ferdes du?

Hva mener du en sti gjør med naturen?

Hva er en naturopplevelse?

Merkede stier

Gjør en merket sti noe med naturopplevelsen når du er på tur? Evt. hva?

Hvilke naturopplevelser får du ved å gå på sti?

Hvilke naturopplevelser får du ved å gå utenom sti?

Er det noen forskjell mellom å bruke naturen med og uten sti?

Hvilke grunner kan du tenke deg for å gå utenom sti mtp. opplevelser?

Hvilke ulemper ser du?

Hvilke fordeler ser du?

Kan du huske å ha gått en lengre tur utenfor sti i skog eller på fjellet? Hvordan vil du beskrive hvordan det var? Hvilke forskjeller finner du mellom å gå utenom og på sti?

Hvordan er ditt forhold til merkede stier?

Hvordan er forholdet til stier som har eksistert i generasjoner, som ferdselsveier gjennom fjellområder, slike vi blant annet finner i Rondane og på Hardangervidda?

Bruk

Hvordan hadde friluftsjentressen din vært i dag om det ikke hadde eksistert merkede stier?

- Brukte du stier aktivt da du "oppdaget" friluftsliv?
- Hva med befolkningen generelt, flere eller færre brukere av natur, tror du?

Bruker du naturen mer som følge av at det finnes merkede stier?

Ville du brukt naturen mer eller mindre om det hadde vært færre merkede stier?
Hadde det vært flere eller færre kunder for de som lever av å ta med folk på tur?
Hvordan hadde det sett ut uten stiene?

- Mer eller mindre turer og friluftsliv i befolkningen generelt?
- Mer eller mindre slitasje på naturen?

Merkingen

Hva mener du om merking av stier?

Hvordan synes du stiene burde utformes og merkes i fjellet og skogen?

Hva er ditt forhold til DNT sin merking av stier?

Sikkerhet

Føler du deg sikrere når du følger en sti?

Føler du deg sikrere når du følger en merket sti?

Hva tror du om befolkningen generelt angående stier og sikkerhet?